

Тема 8. Основні моделі макроекономічної

Тема є в певному розумінні завершальною і ґрунтується на матеріалі попередніх тем. Черговий раз розглядається кейнсіанська теорія – на цей раз загальний погляд після дослідження окремих складових. Зміст і особливості означеної теорії висвітлюються в порівнянні з альтернативними сучасними теоріями – монетаризмом, теорією раціональних очікувань, економікою пропозиції. Наголос робиться на практичному значенні вищенаведених теорій, оскільки кожна з них була підґрунтям певної економічної політики.

I. Модель IS-LM

*“Загальна теорія” – ...книга, що погано побудована.
Сама кейнсіанська система викладена в ній незрозуміло. Вона
повна ілюзій і плутанини... Коли, врешті-решт, її подолаєш, то
з’ясовується, що аналіз в ній очевидний і одночасно новий.
Власне кажучи, це робота генія.
(Пол Семюелсон)*

1. Модель IS-LM як конкретизація кейнсіанської моделі макроекономічної рівноваги.
2. Рівновага на товарному ринку. Крива IS.
3. Рівновага на грошовому ринку. Крива LM.
4. Модель IS-LM у короткостроковому періоді.
5. Зовнішньоекономічна рівновага. Модель IS-LM-BP.

Література

- Мэнкью Н.Г. Макроэкономика. – М., 1994. – Гл. 9, 10.
- Манків Г.Н. Макроэкономика. – К., 2000. – Розділ 10, 11.
- Дорнбуш Р., Фишер С. Макроэкономика. – М., 1997. – Гл. 4, 5.
- Панчишин С. Макроэкономика. – К., 2001. – Тема 8.4.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроэкономика: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 4, 5.
- Соболев В.М. Макроэкономика: Учебное пособие. – Харьков, 1997. – Глава 4.5.

- Радіонова І.Ф. Макроекономіка та економічна політика. – К., 1996. – Розд. 1.3, 1.5.
- Макроекономіка / Под ред. Е.Б. Яковлевой. – СПб., 1997. – Гл. 8, 9.
- Гальперин В.М., Гребенников П.И., Леусский А.И., Тарасевич Л.С. Макроекономіка: Учебник. – 2-е изд. – СПб., 1997. – Гл. 6.
- Райхлин Э. Основы экономической теории. Макроекономическая теория валового внутреннего продукта (кейнсианский подход). – М., 1997. – Гл. 6.
- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 15, § 6; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 22. Приложение.
- Киреев А. Международная экономика: В 2 ч. Ч. II. Международная макроэкономика. – М., 2000. – Гл. 6.2.
- Долан Э.Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р.Дж. Деньги, банки и денежно-кредитная политика. – СПб., 1994. – Гл. 14, 19, 17. – С. 323-329.
- Хикс Дж. Господин Кейнс и “классики”: попытка интерпретации // Истоки. Вып. 3 / Редкол.: Я.И.Кузьминов и др. – М.: ВШЭ, 1998. – С. 293-307.

У попередніх темах була докладно розглянута кейнсіанська теорія. Спочатку досліджувалася найпростіша модель приватної закритої економіки (тема 4). З часом додалася держава, що може сприяти стабілізації економіки інструментами фіскальної (тема 5) та монетарної (тема 6) політики. Ще більшому ускладненню моделі сприяло введення зовнішнього сектора (тема 7). Модель IS-LM є ще більш складною та реалістичною. Вона дозволяє аналізувати вплив різних варіантів макроекономічної політики на рівноважний стан економіки.

1. Модель IS-LM як конкретизація кейнсіанської моделі макроекономічної рівноваги

Перечитайте епіграф до цієї теми – це доволі відомий вислів П.Семюелсона. Аналогічним чином висловлювався і Дж.Гелбрейт – на його думку, основна праця Дж.Кейнса “абсолютно незрозуміла, погано написана та передчасно надрукована”. Бажання спростити, проілюструвати, адаптувати для читача кейнсіанську теорію виникло незабаром після виходу основної роботи Дж.Кейнса. З метою більш наочної демонстрації його послідовниками була створена модель IS-LM як своєрідна інтерпретація суті кейнсіанського вчення. Навіть назва роботи Дж.Кейнса свідчить про необхідність аналізу взаємодії між ринками товарів, робочої сили і фінансовими ринками. Вже через

рік після виходу роботи Дж. Кейнса Джон Хікс (майбутній нобелівський лауреат) опублікував статтю “Mr. Keynes and the Classics”, в якій запропонував модель IS-LM для кращого розуміння кейнсіанської теорії. Модель дає можливість аналізувати одночасну рівновагу на товарному (IS) і грошовому (LM) ринках.

Трохи пізніше (в 1944 р.) відомий американський економіст Елвін Хансен (“американський Кейнс”, радник Ф.Рузвельта) додає до цієї моделі ринок праці і розглядає, таким чином, одночасну рівновагу на всіх трьох ринках.³¹ Часто модель IS-LM називають моделлю Хікса-Хансена. (Якщо брати до уваги відкриту економіку й аналізувати одночасно внутрішню і зовнішню рівновагу, то можна казати про модель IS-LM-BP).

Модель AD-AS, “кейнсіанський хрест”, – це спрощена інтерпретація кейнсіанської теорії. Ставка відсотка в такій моделі розглядається як зовнішній (екзогенний) чинник, який береться до уваги підприємцями при прийнятті інвестиційних рішень. Дослідження грошового ринку, на якому встановлюється певний рівень відсотка, разом з товарним дозволяє перетворити відсоток на внутрішній (ендогенний) чинник.

В моделі IS-LM екзогенними чинниками виступають інструменти фіскальної та монетарної політики – ставка податку, державні витрати, пропозиція грошей. Ендогенними залишаються обсяг доходу (Y), споживання (C), інвестицій (I), чистого експорту (NE) та ставка відсотка (r).

2. Рівновага на товарному ринку. Крива IS

Рівновага на товарному ринку встановлюється за умов рівності інвестицій та заощаджень. Саме тому крива, що відбиває цю рівновагу, має назву IS (investment – saving). У спрощеній кейнсіанській моделі припускається автономний характер інвестицій. Дана модель дає можливість враховувати їхню залежність від ставки позичкового відсотка. Беручи до уваги цю залежність, а також функціональну залежність заощаджень від доходу, можна вивести графічне зображення IS (побудова починається з IV квадранту). Таким чином, IS – це крива,³² що показує можливі комбінації Y і r, при яких реальний сектор знаходиться у стані рівноваги

³¹В даній темі розглядається модель, що складається з товарного та грошового ринків, не включаючи ринок праці.

³²Можливо зображення IS у вигляді як прямої, так і кривої з від’ємним нахилом, оскільки це стосується і графіків інвестицій та заощаджень.

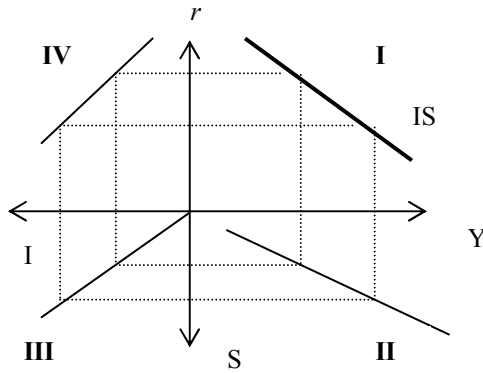

Рис. 8.1.1. Побудова графіка IS

Зверніть увагу, IS – це не графік функцій

$$Y = f(r) \text{ або } r = f(Y).$$

Це проекція функцій

$$I = f(r) \text{ та } S = f(Y).$$

Графік IS показує, як має змінитися Y за умов зміни r (або навпаки), щоб на товарному ринку був збережений стан рівноваги. Тому рівняння має вигляд

$$I = S.$$

Якщо взяти до уваги більш складну модель з державними витратами, експортом та імпортом, то рівняння IS виглядатиме як

$$I(r) + \text{Exp}(E) + G = S(Y) + \text{Imp}(Y, E).$$

Всі точки, що розташовані на IS, відбивають стан рівноваги. Це можна довести методом “від супротивного”. Для всіх точок, що вище IS, ставка позичкового відсотка буде вища за рівноважну, тобто

$$r > r_E \Rightarrow I < I_E \Rightarrow AD < AD_E = AS \Rightarrow AD < AS.$$

Таким чином, на товарному ринку буде спостерігатися надлишок. Відповідно, для всіх точок, що нижче IS, буде характерний дефіцит товарів та послуг.

IS має від'ємний нахил, оскільки зростання відсотка знижує рівень інвестицій і відповідно обсяг національного виробництва. Нахил IS залежить від граничної схильності до споживання та еластичності інвестицій відносно ставки відсотка (у відкритій економіці ще й від схильності до імпорту). Таким чином, чим нижчий рівень реального доходу, тим більшою повинна бути ставка відсотка, щоб досягнути рівноваги.

3. Рівновага на грошовому ринку. Крива LM

Рівновага на грошовому ринку передбачає рівність попиту на гроші пропозиції грошей. Пригадайте складові попиту на гроші та чинники, що на них впливають. З урахуванням цих залежностей будується графік LM (liquidity preference-money). Побудова також починається з IV квадранту, де наводиться зворотна залежність між ставкою позичкового відсотка та попитом на гроші з боку активів (з метою ліквідності). В II квадранті наводиться графік залежності попиту на гроші для укладання угод (трансакційного попиту) від рівня доходу. III квадрант показує, як розподіляється пропозиція грошей між попитом з метою ліквідності та в трансакційних цілях (рис. 8.1.2).

Таким чином, графік LM демонструє сукупність комбінацій доходу і ставки відсотка, які задовольняють вимогу рівноваги грошового ринку.

Аналогічно IS графік LM не є графіком функції доходу від ставки відсотка. Це крива, що показує можливі комбінації Y і r , при яких грошовий сектор економіки знаходиться в стані рівноваги.

Всі точки, що лежать вище LM, характеризують надлишок грошей:

$$r > r_E \Rightarrow D_m < D_{mE} = S_m \Rightarrow D_m < S_m$$

Відповідно всі точки, які розташовані нижче LM, відбивають дефіцит грошей.

Рівняння LM можна записати як

$$D_{m(\text{trans})}(\overset{+}{Y}, \overset{+}{E}) + D_{m(\text{liq})}(\overset{-}{r}) = S_m$$

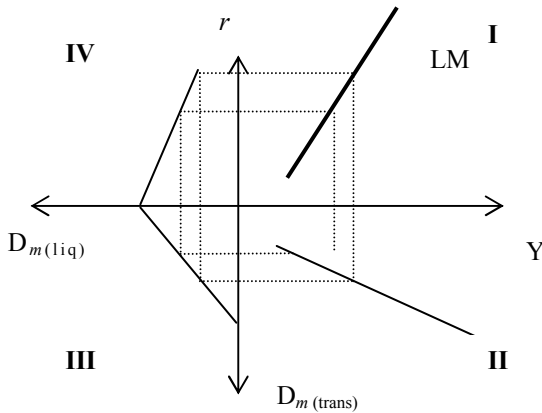

Рис. 8.1.2. Побудова графіка LM

Крива має додатний нахил, чия величина визначається еластичністю попиту на гроші відносно рівня національного виробництва і ставки позичкового відсотка. Рівновага можлива, якщо зростанню обсягу національного виробництва відповідає вища ставка відсотка.

Більш точно зображення кривої LM передбачає достатньо своєрідну її конфігурацію. Окремий відрізок LM є горизонтальним, що пояснюється так званою ліквідною пасткою (термін введений Д.Робертсоном). Пригадайте, це ситуація в економіці, коли ставка відсотка занадто низька, є сенс очікувати її підвищення в найближчому майбутньому. Тому економічні суб'єкти віддають перевагу зберіганню грошей у вигляді готівки.

Тож графік LM складається з трьох ділянок:

- 1) рівень мінімальної ставки відсотка, коли діє так звана пастка ліквідності; графік горизонтальний;
- 2) проміжна частина з додатним нахилом;
- 3) попит на гроші не реагує на зміну ставки відсотка, графік вертикальний.

Коли є потреба підкреслити ці особливості графіка LM, він зображається так, як на рис. 8.1.3, але у разі більш загального аналізу користуються прямою.

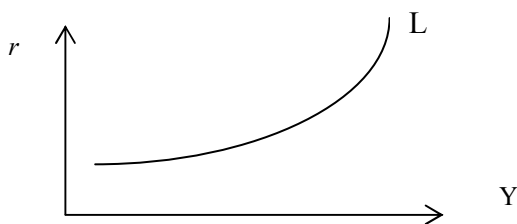

Рис. 8.1.3. Графік LM

4. Модель IS-LM у короткостроковому періоді

Об'єднання на одному графіку IS і LM дає змогу визначити рівноважний обсяг виробництва дещо інакше, ніж в “кейнсіанському хресті”. Перетин графіків, точка E, характеризує одночасну рівновагу на товарному й грошовому ринках (рис. 8.1.4). Другою перевагою моделі є можливість дослідження наслідків проведення фіскальної та монетарної політики з метою пошуку їхньої оптимальної комбінації, адже відомо, що кожен з видів макроекономічної політики має певні вади.

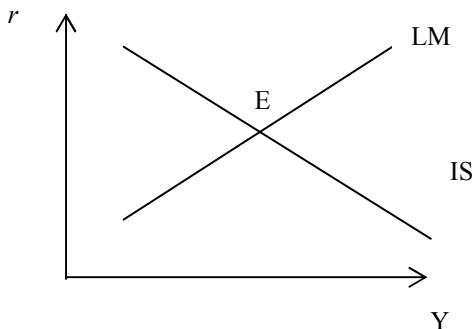

Рис. 8.1.4. Модель IS-LM

Проведення фіскальної політики може бути зображене пересуванням графіка IS. Із зростанням складових сукупних витрат IS зсувається праворуч:

$$AE \uparrow \Rightarrow AE > Y \Rightarrow Y \uparrow \Rightarrow D_m \uparrow \Rightarrow D_m > S_m \Rightarrow r \uparrow.$$

Внаслідок проведення монетарної політики відбувається зсув графіка LM. Зростання попиту на гроші переміщує графік LM ліворуч:

$$D_m \uparrow \Rightarrow D_m > S_m \Rightarrow r \uparrow \Rightarrow I \downarrow \Rightarrow AE \downarrow \Rightarrow AE < Y \Rightarrow Y \downarrow.$$

Зростання пропозиції грошей сприяє зсуву LM праворуч:

$$S_m \uparrow \Rightarrow r \downarrow \Rightarrow I \uparrow \Rightarrow AE \uparrow \Rightarrow Y \uparrow.$$

Таким чином, зміна рівноваги в бік зростання обсягу національного виробництва може відбуватися як внаслідок фіскальної (зсув IS), так і монетарної (зсув LM) політики.

Розглянемо вплив стимулюючої фіскальної політики (рис. 8.1.5). При зростанні державних витрат обсяг доходу зростає з урахуванням мультиплікаційного ефекту (з Y_0 до Y_1). Але більш високому рівню доходу відповідає підвищений попит на гроші, який призводить до зростання ставки відсотка. Через це зменшується обсяг приватних інвестицій і рівновага встановлюється на рівні Y_2 . Це явище має назву ефекту витіснення. Вважається, що державні витрати витісняють приватні інвестиції.

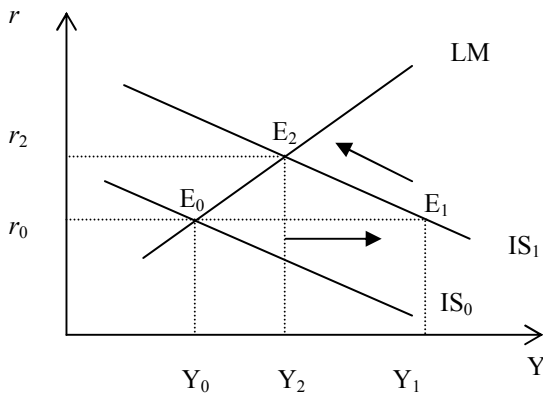

Рис. 8.1.5. Наслідки проведення стимулюючої фіскальної політики

Стимулююча монетарна політика (політика “дешевих грошей”) призводить до зростання рівня доходу (з Y_0 до Y_1) з одночасним зменшенням ставки відсотка (з r_0 до r_1) – рис. 8.1.6.

Проведення політики “дешевих грошей” дає змогу уникати ефект витіснення, але здійснює суперечливий вплив на чистий експорт. З одного боку, зростання рівня доходу сприяє зростанню імпорту, тож зменшує чистий експорт. З іншого боку, зменшення ставки відсотка збільшує експорт та чистий експорт загалом.

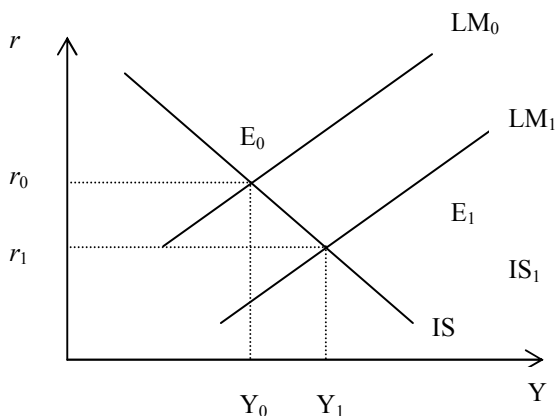

Рис. 8.1.6. Наслідки проведення стимулюючої монетарної політики

Корисно розглянути окремі випадки зміни рівноваги в моделі IS-LM.

1. LM вертикальна.

Якщо уявити, що попит на гроші абсолютно не чутливий до змін ставки відсотка, тобто визначається лише попитом на гроші для укладання угод, графік LM буде вертикальним. В цьому випадку проведення фіскальної політики абсолютно недоречно через ефект витіснення. Монетарна політика, навпроти, буде дуже дієвою (рис. 8.1.7).

2. LM горизонтальна – ліквідна пастка. Попит на гроші абсолютно чутливий до ставки відсотка.

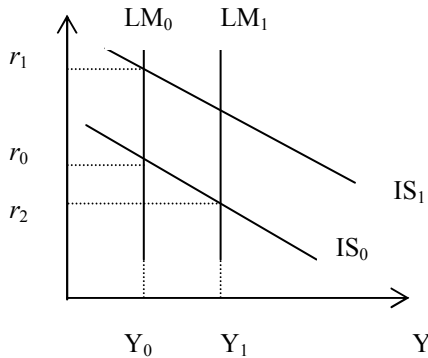

Рис. 8.1.7. Ефект витіснення

Проведення політики “дешевих грошей” в цьому випадку не сприятиме зниженню ставки позичкового відсотка, оскільки весь приріст грошової маси буде поглинаний спекулятивним попитом на гроші. Таким чином, в цьому випадку єдиною можливістю вийти з пастки є проведення фіскальної політики (рис. 8.1.8).

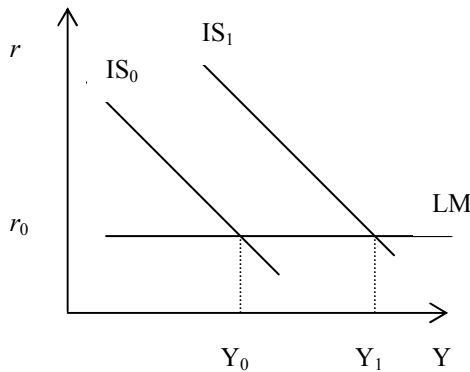

Рис. 8.1.8. Ліквідна пастка

Дж.Кейнс вважав, що під час Великої депресії економіка потрапила саме в таку пастку ліквідності. Хоча багато економістів вважають, що це суцільно теоретична модель і важко зустріти таку пастку на практиці.

3. IS вертикальна – інвестиційна пастка.

Наведений випадок можливий за умови, що інвестиції не реагують на зміну ставки відсотка. В цьому разі ефект витіснення абсолютно відсутній. Тому доцільне проведення стимулюючої фіскальної політики – доход зростає з Y_0 до Y_1 . А монетарна політика, навпаки, недоцільна (рис. 8.1.9).

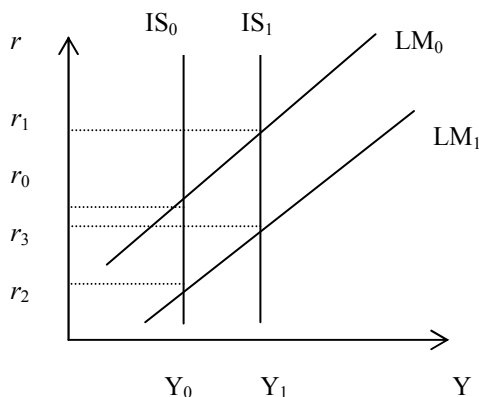

Рис. 8.1.9. Інвестиційна пастка

Конкретні ситуації можуть значно відрізнятися від наведених окремих випадків, але не викликає сумніву доцільність використання моделі IS-LM при проведенні макроекономічної політики. Слід добре уявляти собі положення графіків IS і LM (нахил, наближення до вертикального або горизонтального положення), щоб обрати найкращий варіант поєднання фіскальної та монетарної політики.

5. Зовнішньоекономічна рівновага. Модель IS-LM-BP

Зовнішньоекономічна рівновага означає збалансованість платіжного балансу. Тому врахування зовнішньоекономічної політики можливе за допомогою графіка BP (balance of payments) (рис.8.1.10).

Графік балансу рахунку поточних операцій наведений в II квадранті. Зворотна залежність пояснюється тим, що із зростанням доходу зростає імпорт, тож чистий експорт падає. В IV квадранті представлений баланс рахунку операцій з капіталом: CF (capital flows) – чистий експорт капіталу. Із зростанням відсотка зростає потік капіталів у країну, тобто імпорт капіталу. Зверніть увагу, сальдо рахунку з капі-

талом взяте з протилежним знаком, що потрібно для рівноваги платіжного балансу. В III квадранті проведена бісектриса, що символізує стан рівноваги.

Таким чином ВР демонструє сукупність комбінацій доходу і ставки відсотка, за якими можлива рівновага платіжного балансу.

Вона також має позитивний нахил, оскільки із зростанням рівня доходу зростає імпорт, тож торгівельний баланс рухається в бік від'ємного сальдо і для забезпечення притоку іноземного капіталу (для врегулювання всього платіжного балансу) потрібна більш висока ставка позичкового відсотка.

Рівняння ВР:

$$\text{Exp}(\bar{E}) - \text{Imp}(\bar{Y}, \bar{E}) = -CF(r).$$

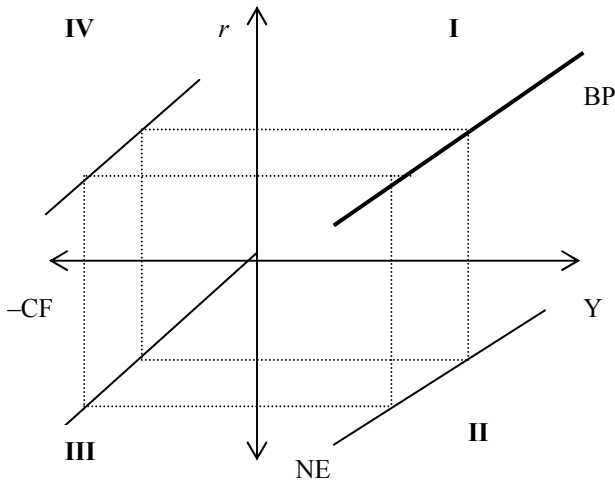

Рис. 8.1.10. Побудова графіка ВР

Зсув графіка ВР визначається змінами окремих параметрів міжнародної економіки (валютні курси, рух капіталів тощо). Рівновага в моделі IS-LM-BP спрощено ілюструється так, як показано на рис. 8.1.11:

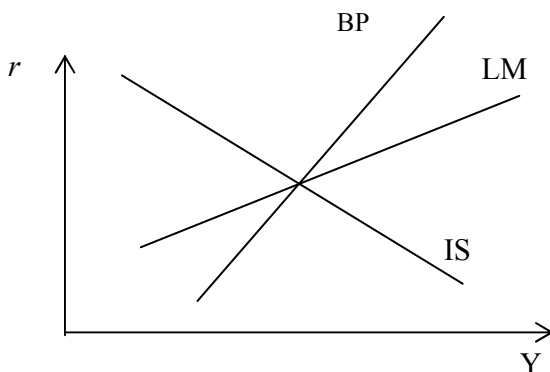

Рис. 8.1.11. Модель IS-LM-BP

На початку 60-х років модель була удосконалена Дж.Флемінгом і Р.Манделлом та увійшла в економічну теорію під їхнім ім'ям. Вона дозволяє продемонструвати принципи макроекономічного коригування відкритої економіки з метою досягнення одночасної внутрішньої і зовнішньої рівноваги. Додаються нові чинники – курс національної валюти і світова ставка відсотка. Модель аналізує малу відкриту економіку.

Основні терміни

Модель IS-LM-BP	IS-LM-BP model
IS крива	IS curve
LM крива	LM curve
BP крива	BP curve
Ефект витіснення	Crowding-out effect
Ліквідна пастка	Liquidity trap
Інвестиційна пастка	Investment trap

Питання для самоконтролю

- Використовуючи моделі AD-AS, “кейнсіанського хреста” та IS-LM, покажіть графічно результати проведення:
 - стимулюючої фіскальної політики;
 - стримуючої фіскальної політики;
 - політики “дешевих грошей”;
 - політики “дорогих грошей”.
- Від чого залежить кут нахилу графіків IS та LM?

3. Чому неможливо перемогти ліквідну пастку, використовуючи лише інструменти грошово-кредитної політики? Як можна вийти з цієї пастки?
4. Покажіть графічно ефект витіснення в рамках національної економіки, який досягається в межах певної фіскальної політики. В який період економічного циклу ефект витіснення відчувається сильніше? Як впливає на цей ефект великий і постійний дефіцит держбюджету?
5. Центральний банк збільшив масу грошей в обігу, а уряд підвищив ставки оподаткування. Які зміни ставки позичкового відсотка можна передбачити в цьому випадку?
6. Якщо Центральний банк зменшує пропозицію грошей в той час, як уряд зменшує державні витрати, яких наслідків можна очікувати?
7. Якщо уряд збільшив обсяг податків та державних закупівель на однакову величину, як слід змінити пропозицію грошей Центральному банку з метою збереження ставки позичкового відсотка на тому ж рівні?
8. Внаслідок проведення фіскальної та монетарної політики відсоткова ставка лишилася незмінною, а доход зріс. Як мали змінитися ставка оподаткування та пропозиція грошей, щоб їхні зміни призвели до таких результатів?
9. Фіскальна та монетарна політика була проведена таким чином, що величина доходу лишилася незмінною, а ставка відсотка збільшилася. Які зміни державних витрат та пропозиції грошей можна припустити в цьому випадку?
10. Що відбудеться з ВВП і ставкою відсотка за умов збільшення бюджетного дефіциту й зростання грошової маси?
11. Наприкінці 70-х років в США панувала галопуюча інфляція. Адміністрація Р.Рейгана, що прийшла до влади, запропонувала такі заходи: політику дорогих грошей та експансіоністську фіскальну політику (зростання воєнних витрат та зменшення податків). Проілюструйте можливі наслідки такої політики.

Задачі

1. В економіці встановилася рівновага на ринках благ та грошей. В наведеній таблиці покажіть наслідки таких подій (наведіть графіки).

Подія	На стані якого ринку відіб'ється	Графік якої функції і як само зміниться	Що відбудеться на графіку моделі IS-LM

- Податки на підприємницьку діяльність збільшуються.
- Обсяг державних закупівель збільшується.
- Попит на гроші з мотиву перестороги збільшується.

2. Припустіть, що в економіці існує лише попит на гроші для укладання угод $D_m = 0,45 Y$. Пропозиція грошей складає 90. Як виглядає в цьому випадку графік LM? Що це за стан економіки? Чи доцільно в цьому випадку проведення фіскальної політики?

3. Який вигляд має графік IS, якщо функція споживання $C = 150 + 0,75 Y$, а інвестиції автономні та дорівнюють 100. В якому стані знаходиться економіка?

4. Коли ставка відсотка впала до 2%, виникла так звана ліквідна пастка. Крива IS має вигляд $Y = 150 - 10 r$. Яких наслідків можна очікувати, якщо: а) пропозиція грошей зростає на 20; б) державні витрати зростають на 20?

5. В обігу знаходиться 66 од. грошової маси. Попит на гроші визначається формулою $D_m = 0,4 Y - 150 r$. Функція споживання має вигляд $C = 50 + 0,75 DI$. Ставка податку – 20%. Функція інвестицій має вигляд $I = 39 - 120 r$. Державні витрати становлять 35, обсяг експорту – 20, функція імпорту $Imp_r = 0,05 Y + 60 r$. Визначте рівняння IS і LM та умови досягнення одночасної рівноваги на ринках благ і грошей.

6. Для певної економіки: функція споживання $C = 95 + 0,7 DI$, інвестиційна функція $I = 44 - 112 r$, державні витрати – 80, обсяг експорту – 70, функція імпорту $Imp_r = 0,1 Y + 90 r$. Функція попиту на гроші $D_m = 0,5 Y - 250 r$, пропозиція грошей становить 219. Ставка податку – 15%, обсяг трансфертів – 20. Вивести рівняння IS та LM, підрахувати рівноважні рівні відсотка та випуску.

7. Функція споживання має вигляд $C = 70 + 0,8 DI$, ставка податку – 20%, обсяг трансфертів – 45. Функція інвестицій $I = 200 - 360 r$, обсяг державних витрат – 180. Функція попиту на гроші для укладання угод $D_{m1} = 0,4 Y$, попиту на гроші з боку активів $D_{m2} = 500 - 600 r$. Обсяг пропозиції грошей – 800. Визначте стан держбюджету за умов встановлення одночасної рівноваги на ринках благ та грошей.

8. Відомі функція споживання $C = 160 + 0,75 Y$, інвестицій $I = 240 - 5000 r$, державні витрати – 320. Функція попиту на гроші для

укладання угод $D_{m1} = 0,5 Y$, попиту на гроші з боку активів $D_{m2} = 900 - 7500 r$. Чому дорівнює пропозиція грошей, якщо ефективний попит становить 880? Як пропозиція грошей розподіляється між попитом на гроші для укладання угод і попитом на гроші з боку активів?

9. В чисто ринковій економіці без втручання держави відомі функції споживання $C = 40 + 0,75 Y$, інвестицій $I = 35 - 250 r$, попиту на гроші $D_m = 0,7 Y - 50 r$. Обсяг пропозиції грошей – 300. Складіть рівняння функції сукупного попиту.

10. В гіпотетичній економіці функція заощадження $S = -40 + 0,2 Y$, інвестицій $I = 250 - 600 r$. В обігу знаходиться 360 грош. од., швидкість їхнього обігу – 5. Функція попиту на гроші з боку активів $D_{m2} = 170 - 100 r$. За якого рівня цін забезпечується одночасна рівновага на ринках благ та грошей, якщо величини ефективного попиту 250?

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Лютий 2004 р., “Financial Times”). “Нова пропозиція казначейства Великої Британії загрожує відкинути країну назад в 1970-ті. Саме тоді в країні було зареєстроване жахливе безробіття та інфляція, що вимірювалася двозначними цифрами. З цими бідами держава намагалася боротися, активно втручаючись у регулювання економіки, використовуючи усілякі інструменти грошово-кредитної та фіскальної політики.

З тих пір з вуст у вуста передається романтичний монетаристський міф про те, що причина економічного спаду 1970-х полягала у тім, що тодішні уряди наполягали – з цинізму або з простодушності, – щоб центральні банки надмірно збільшували обсяги грошової маси, що знаходилася в обігу. Економісти того часу зовсім не вважали такий підхід помилковим. Їхня увага була зосереджена на виробництві та зайнятості, показники яких також були далекі від ідеалу.

Тому вони підтримували владу в її небажанні будь-якою ціною стримувати попит та для недопущення зростання інфляції сконцентрували свої зусилля на контролі платіжного балансу та ціноутворення, який, лестячи себе, називали “політикою регулювання доходів”. І тільки коли їхні експерименти закінчилися крахом, влада знову звернулася до ортодоксальних монетарних та фіскальних методів. На той час інфляція у Великій Британії досягнула того рівня, що для фінансового оздоровлення економіки потрібно було принести у жертву мільйони робочих місць”.

II. Альтернативні макроекономічні концепції

Питання в тім, наскільки тривалий період.

Кейнсіанська відповідь... була такою:

“Занадто довгий, щоб мати хоча б якесь значення!”

Монетаристи заперечували:

“Куди коротше, ніж думають кейнсіанці”.

(Майкл Бурда)

Read my lips – no new taxes.

(George W. Bush)

1. Монетаризм як неоконсервативна модель державного регулювання.
2. Теорія раціональних очікувань.
3. Економіка пропозиції.
4. Практична функція макроекономічних теорій. Модель макроекономічної рівноваги в перехідній економіці України.

Література

- Макконнелл К., Брю С. Экономикс. – Т. 1, гл. 18.
- Семюелсон П., Нордгауз В. Макроекономіка. – К., 1995. – Розділ 12 В, 17.
- Мэнкью Н.Г. Макроэкономика. – М., 1994. – Гл. 12.
- Манків Г.Н. Макроекономіка. – К., 2000. – Розділ 10, 11.
- Дорнбуш Р., Фишер С. Макроэкономика. – М., 1997. – Гл. 18.2, 18.3.
- Панчишин С. Макроекономіка. – К., 2001. – Тема 15.
- Базилевич В.Д., Баластрик Л.О. Макроекономіка: Опорний конспект лекцій. – К., 1997. – Тема 4, 5.
- Савченко А.Г., Пухтаєвич Г.О., Тітьонко О.М. Макроекономіка. – К., 1999. – Гл. 7.4.
- Макроэкономика / Под ред. Е.Б. Яковлевой – СПб., 1997. – Гл. 11, 12.
- Курс экономической теории / Под ред. М.Н.Чепурина, Е.А.Киселевой. – Киров, 1995. – Гл. 15, § 6; 4-е изд. – Киров, 2000. – Гл. 26.
- Долан Э.Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р.Дж. Деньги, банки и денежно-кредитная политика. – СПб., 1994. – Гл. 14, 19, 17. – С. 323-329.
- Усоскин В.М. “Денежный мир” М.Фридмена. – М., 1989.
- Schiller В. The Macroeconomy Today. Fourth Edition. – New York, 1989. – Chapter 14.

Після розгляду кейнсіанської теорії доцільно приділити увагу альтернативним точкам зору. Більшість з них можна віднести до неоконсервативних моделей державного регулювання. Найвідоміші з них – монетаризм, теорія раціональних очікувань, економіка пропозиції. Їх об'єднує ідея мінімізації втручання держави в економіку. Втім, кейнсіанство продовжує розвиватися в межах некейнсіанської течії. Дана тема ілюструє той факт, що макроекономіку вже не можна зводити лише до кейнсіанської теорії, сьогодні – це розмаїтість поглядів на основні економічні проблеми.

1. Монетаризм як неоконсервативна модель державного регулювання

Розвиток економіки постійно ставить перед дослідниками все нові проблеми. Наприкінці 30-х років ХХ ст. повністю вичерпала себе економічна політика, що базувалася на рекомендаціях кембріджської школи. Ситуація, що склалася тоді, потребувала саме кейнсіанських рецептів втручання держави в економіку. Згодом, на початку 70-х рр. відбулися принципові зміни – головною макроекономічною проблемою відтоді стає інфляція. В цих умовах політика, що орієнтувалася на кейнсіанську модель економіки, виявляється безсилою.

Вибираючи між фіскальною та монетарною політиками, Дж. Кейнс відводив грошам другорядну роль. Напрямок економічної теорії, що отримав назву “монетаризм”, поступово замінив кейнсіанське гасло “Money does not matter” на “Money does too matter”, а згодом на “Money is all that matter”.

Виникнення монетаризму зазвичай відносять до кінця 50-х років, коли група економістів чиказького університету відкрито виступила проти основних положень кейнсіанської теорії та рецептів кейнсіанської дискретної політики. Самий термін “монетаризм” був введений Карлом Бруннером в 1968 р. у значенні антикейнсіанства (“Кейнсіанська революція та монетаристська контрреволюція”).

Спочатку дискусія точилася навколо суто теоретичних питань (роль грошей), а в подальшому з теоретичних положень були зроблені практичні висновки і були кардинально змінені підходи до грошово-кредитної політики. Загальне визнання прийшло до монетаризму пізніше, коли в 1976 р. М.Фрідмен, голова школи, отримав нобелівську премію. А взагалі зростання впливу школи відбувалося паралельно із зростанням темпів інфляції.

Вихідні положення монетаризму можна сформулювати таким чином:

- Ринковий механізм здатний до автоматичного саморегулювання, економічну нестабільність не можна вважати іманентно притаманною ринковій економіці. За словами одного з економістів, “монетаристи не лише заперечують кейнсіанські ліки, вони доводять, що не існує кейнсіанських хвороб, які потрібно лікувати”. Абсолютна більшість проблем, що виникають в економіці (передусім інфляція та безробіття), зовнішні, тобто породжені втручанням в ринковий механізм.
- Виходячи з цього, слід обмежити державне втручання в економіку – “жодний уряд не може бути розумнішим за ринок”. Серйозним аргументом недоцільності втручання є ефект витіснення. Через нього краще відмовитися від проведення фіскальної політики, тож головним важелем стабілізації економіки є проведення зваженої грошово-кредитної політики.
- Дослідження, таким чином, зосереджуються в галузі монетарної політики. Успадковуючи класичну дихотомію, монетаристи виходять з існування реального і грошового секторів в економіці. Якщо в першому діють виключно ринкові сили, то в другому припускається участь держави з метою створення умов, що сприяють кращій роботі реального сектора.
- Економічна політика має бути орієнтована на довгостроковий період (це теж надбання класиків). Звісно, що існують певні труднощі в проведенні грошово-кредитної політики (затримка розпізнавання, здійснення та передачі). Подолати їх можливо завдячуючи монетарному правилу, дотримання якого має замінити використання політики дорогих та дешевих грошей. Всі прояви нестабільності – це швидше наслідки проведення невірної грошово-кредитної політики. (Цікаво, що і Велика депресія трапилася, на думку монетаристів, саме за цієї причини, через різке скорочення пропозиції грошей).
- Відмінним від кейнсіанського є і метод дослідження. На противагу нормативному методу Кейнса монетаристи використовують позитивний метод. Вони аналізують статистику, використовують емпіричну базу досліджень, вдаються до імовірного підходу.

Однією з визначних праць, що заклали підґрунтя монетаризму, була праця М.Фрідмена і А.Шварц “Історія грошового обігу в США в 1867-1960 рр.”. Зібравши великий статистичний матеріал, автори

довели, що існує певний зв'язок між змінами темпів зростання грошової маси і рівнем ділової активності (зміна номінального обсягу національного виробництва йде слідом за змінами в грошовій масі з інтервалом в 6-9 місяців). Фактично монетаризм є новітньою версією кількісної теорії грошей (відома стаття Фрідмена так і називалася “Кількісна теорія грошей: нове формулювання”). Саме монетаристський варіант цієї теорії слід вважати підґрунтям всієї течії. Основне рівняння монетаризму – це рівняння І.Фішера: $MV = PY$.

Хоча слід виділити певні відмінності між класичною кількісною теорією і монетаристським варіантом:

- швидкість обігу грошей розглядається монетаристами не як постійна, а як змінна величина (але характер її змін можна передбачити);
- можлива певна асинхронність у взаємодії між масою грошей, рівнем цін та номінальними і реальними показниками обсягу національного виробництва (саме у зв'язку з цією обставиною формулюється монетарне правило).

У центрі дослідження залишаються основні макроекономічні проблеми – безробіття та інфляція. Додатковий аргумент проти фіскальної політики з'явився завдяки дискусії навколо кривої Філіппса (відомо, що вона вписується в кейнсіанську модель: інфляція як плата за зменшення рівня безробіття). Монетаристи заперечують подібний зворотний зв'язок між цими змінними в довгостроковому періоді. Замість цього вони висувають концепцію “природного рівня безробіття”.

На відміну від короткострокового періоду тут починають діяти очікування, прогнози економічних суб'єктів, враховується наявність інфляції пропозиції (витрат), а не лише інфляції попиту. Внаслідок дій цих чинників безробіття встановлюється на певному природному рівні (U_n). Таким чином ілюструється феномен стагфляції.

Якщо економіка знаходиться в стані E_1 (з характеристиками U_1 і π_1), держава намагається підвищити рівень зайнятості за допомогою фіскальної і монетарної політики. Ці дії викликають непередбачену інфляцію (π_2), але сприяють досягненню природного рівня зайнятості U_n . Уряд намагається ще зменшити рівень безробіття до U_3 і викликає непередбачену інфляцію π_3 , яка впливає на реальний сектор. Зростають витрати виробництва і зменшується обсяг інвестицій, тож рівень безробіття знов повертається до природного рівня. Таким чином, крива Філіппса перетворюється на вертикальну лінію (рис. 8.2.1).

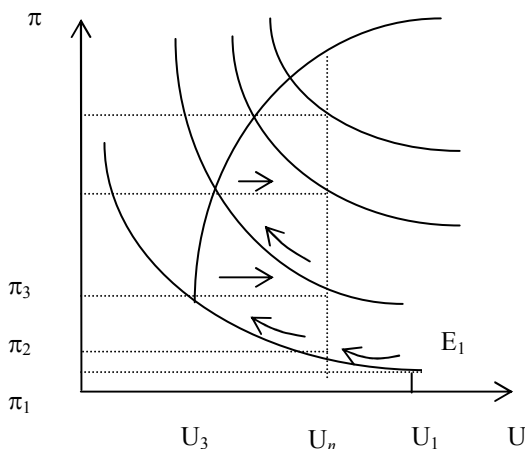

Рис. 8.2.1. Крива Філіпса за версією монетаристів

В цій моделі державні видатки і діяльність профспілок розглядаються як чинники, що лише посилюють стихійні коливання безробіття навколо природного рівня. Тож слід:

- припинити проводити політику з метою короткострокового регулювання зайнятості, політика Центрального банку повинна бути орієнтована на довгострокову перспективу;
- проводити грошово-кредитну політику з метою підтримки рівня інфляції на рівні очікуваного, збільшувати грошову масу потрібно систематично, незалежно від кон'юнктурних коливань;
- послабити вплив профспілок.

Тому М.Фрідмен і його прибічники пропонують законодавчо закріпити монетарне правило (замінити ним грошово-кредитне регулювання): «Пропозиція грошей щорічно має зростати тим же темпом, що й реальний ВВП (тобто на 3-5%)». Більш конкретні рекомендації були розроблені монетаристами в 70-80-ті роки. Вони були складовою частиною рейганоміки, політики М.Тетчер, реформ в Чилі, інших країнах.

Дотепер монетаристська теорія лишається доволі популярною (особливо в деяких країнах з перехідною економікою). Специфіка сучасного етапу розвитку, значна роль грошей дозволяють деяким

економістам робити висновок, що “всі ми сьогодні монетаристи” (Ф.Модільяні). Хоча монетаристські рецепти мають певні недоліки. Головні з них:

- важко визначити розмір грошової маси й керувати нею;
- монетарна політика загрожує, принаймні, на короткий термін, значним зростанням безробіття.

Таким чином, між кейнсіанською та монетаристською теоріями існують серйозні відмінності:

- кейнсіанська модель має більш широкий характер, оскільки передбачає як фіскальну, так і грошово-кредитну політику;
- вони по-різному оцінюють форму кривої сукупної пропозиції: на думку монетаристів, як і класичної школи, вона майже вертикальна, кейнсіанці вважають, що вона швидше горизонтальна;
- монетаристи заперечують необхідність державного регулювання.

2. Теорія раціональних очікувань

Школа раціональних очікувань є однією з найбільш цікавих і впливових в сучасній економічній науці. Про її вагомість свідчить інша її назва – нова класична теорія. Представник цієї школи – Роберт Лукас (junior) – отримав нобелівську премію в 1995 р.

Вперше гіпотеза раціональних очікувань була сформульована ще в 1961 р., але тоді не пригорнула до себе уваги. Лише через десять років з’являються статті Р.Лукаса та інших економістів, в яких макро-економічний аналіз проводиться з позицій раціональних очікувань. Наслідком аналізу був також висновок про неефективність кейнсіанської доктрини державного регулювання економіки. Цей висновок не відрізнявся оригінальністю, тож на початку школу раціональних очікувань сприймали як новий варіант монетаризму (“монетаризм II”). Але з часом з’ясувалося, що відмінностей від монетаристської течії в них не менше, ніж від кейнсіанської (скажімо, гроші, на їхню думку, нейтральні).

Якщо кейнсіанському регулюванню відмовляють в доцільності й ефективності, а гроші вважають абсолютно нейтральними, то у держави взагалі не залишається ніяких можливостей впливати на стан економіки – саме такий висновок роблять представники теорії раціональних очікувань.

Школа називається класичною тому, що вона не лише приходиться до основного висновку, що був характерним ще для економістів-класиків, а й виходить з тих самих передумов:

- економічні суб'єкти поводять себе раціонально (раціональний гедонізм), тобто дотримуються принципу максимізації;
- всі ринки конкурентні (досконала конкуренція);
- нова інформація миттєво відбивається на попиті та пропозиції, ринки рівноважні.

Але до цих передумов додається важливе твердження – оскільки інформація, якою володіють економічні суб'єкти, є неповною, природно виникають прогнози. Самий економічний розвиток носить імовірний характер.

Взагалі в економічній теорії існують дві теорії очікувань:

- Теорія адаптивних очікувань, за якою економічні суб'єкти коригують свої очікування й дії, виходячи з подій минулого, тобто минулого досвіду.
- Теорія раціональних очікувань, що виходить з можливостей економічних суб'єктів, користуючись більш повною та широкою інформацією, оцінювати можливі майбутні події, прогнозувати подальший розвиток. В залежності від цих оцінок і прогнозів вони коригують свої подальші дії. (За словами Ніцше, “майбутнє в тій самій мірі впливає на теперішнє, що й минуле”).

Якщо монетаристи, критикуючи кейнсіанців, використовували адаптивні очікування, то Р.Лукас – раціональні.

Цікавими і доволі несподіваними є висновки, що робляться з наведених передумов. Домогосподарства і підприємці отримують інформацію, реагують на неї певним чином, приймають рішення, не очікуючи здійснення самих подій. І, головне, найчастіше зовсім не так, як планує уряд.

Найпоширенішим прикладом є прогноз інфляції, що миттєво прискорює цей процес. Політика “дешевих грошей”, якщо про неї офіційно повідомлено, не буде мати результату, на який сподівався уряд, оскільки населення за цих умов чекатиме інфляції, підприємці підвищать ціни, банки – відсоток. Тому ніякого реального зростання обсягів виробництва й зайнятості, на які сподівалися, не відбудеться.

Головних економічних суб'єктів – споживачів і підприємців – абсолютно некоректно розглядати лише як об'єкти державного регулювання. Їхню роль не можна визнати як виключно пасивну. Вони здатні нейтралізувати політику уряду, блокувати реалізацію його рішень. Тому цілком природно, що взагалі державне втручання втрачає сенс. Якщо можливість проведення ефективної політики і залишаєть-

ся, то лише у випадку проведення несподіваних, “шокових” заходів.

Передумови і висновки теорії раціональних очікувань піддають критиці за нереальність припущень (як стосовно раціоналізму суб’єктів, досконалості конкуренції, так і за припущення про здатність людей кваліфіковано робити прогнози й орієнтуватися на них, плануючи свої вчинки). Незважаючи на справедливість такої критики, слід відзначити важливість самого підходу, розгляд прогнозів і очікувань як чинників економічної діяльності.

Сьогодні все більше економістів погоджуються, що психологія є значною складовою економіки. Економічні втрати можливо виразити не лише в грошових одиницях. Інфляція може розтягнутися у часі попри всі заходи уряду, якщо покупці і продавці охоплені інфляційними очікуваннями. Комерційні банки і страхові компанії можуть роками перебувати в “летаргійному” стані через недовіру до них громадян. Фондовий і валютний ринки можуть обвалитися за причини необережної фрази не дуже освіченого політика і відповідних очікувань населення. Дефіцит довіри до уряду заважає у проведенні економічних перетворень не менше, ніж нестача потрібних коштів.

3. Економіка пропозиції

Загальновідомо, що об’єктом дослідження у кейнсіанців був, в першу чергу, сукупний попит. Це пояснювалося особливостями часів Великої депресії, коли саме нестача сукупного попиту була основною економічною проблемою.

В 70-80-ті роки економіка розвинутих країн була охоплена так званою інфляцією пропозиції (витрат), панувала стагфляція. В цих умовах запровадити кейнсіанські заходи означало б додати до існуючих проблем ще й інфляцію попиту. Виходом з ситуації було зростання сукупної пропозиції. Було цілком логічно, що для цього слід зацікавити підприємців. Оскільки головним мотивом підприємницької діяльності є максимізація прибутку, то доречно було б з метою зростання прибутків зменшити податки. Одночасно бажано суттєво зменшити соціальні виплати (не стільки для збалансування держбюджету, скільки з тією ж метою зростання сукупної пропозиції – примусити працювати нероб).

На практиці основні положення економіки пропозиції були реалізовані під час рейганоміки. Інколи стверджують, що рейганоміка ґрунтувалася на монетаризмі. Це справедливо лише частково. Взагалі еко-

номічна політика за часів президентства Р.Рейгана складалася з чотирьох напрямів:

- зменшення масштабів державного регулювання, приватизація;
- утримання ФРС темпів зростання грошової маси на рівні 3-5%;
- різке скорочення ставок податків на доходи фізичних і юридичних осіб;
- зменшення державного втручання в економіку у вигляді скорочення соціальних програм.

Якщо перші два напрями відповідають монетаристській спрямованості, то два останні пояснюються тяжінням до економіки пропозиції.

Найбільш значний внесок ця теорія внесла в розробку проблем оподаткування. В певному розумінні вона близька до кейнсіанської теорії, оскільки також стосується фіскальної політики. Хоча, на відміну від кейнсіанства, вона передбачає обмеження державного втручання в економіку, робить ставку на ринковий механізм.

Якщо у Кейнса податки – це один із заходів фіскальної політики, політики “stop-go”, то на думку прибічників економіки пропозиції, підвищення податків сприяє зростанню витрат, які частково перекладаються на споживача у вигляді більш високих цін, тож зростання податків носить інфляційний характер.

Представники економіки пропозиції не поділяють думки про те, що зниження податків обов’язково має призвести до дефіциту державного бюджету. Візитною карткою школи є відома крива Лаффера, що була вперше намальована на серветці як аргумент у дискусії, що то-

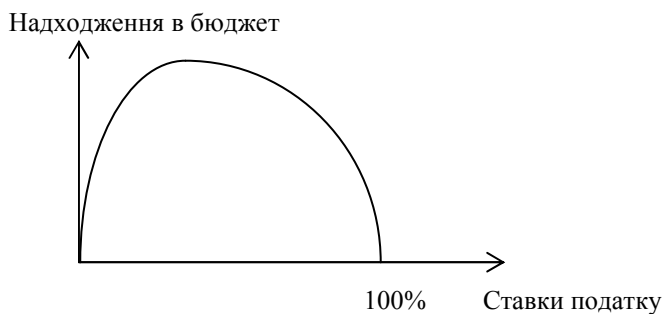

Рис. 8.2.2. Крива Лаффера

Якщо податки надмірні, то їхнє зменшення сприяє посиленню ділової активності та, як наслідок, зростанню надходжень до державного бюджету. На практиці це положення не підтвердилося. Податки були суттєво зменшені, але Рейган залишав після себе рекордний зовнішній борг. Втім сама крива Лаффера продовжує викликати інтерес, особливо в США. Економісти досліджують реакцію різних верств населення на зниження податків, для кожної малюють свою криву.

Найвищі рівні оподаткування зберігаються сьогодні в європейських країнах – Швеції, Данії, Бельгії, Фінляндії. Пригадайте, ці ж країни відрізняються високим рівнем державних витрат.

4. Практична функція макроекономічних теорій. Модель макроекономічної рівноваги в перехідній економіці України

Природно, що тема “Основні моделі макроекономічної політики” повинна мати практичну спрямованість. Так, достатньо актуальною є проблема вибору макроекономічної моделі для економічних перетворень у країнах з трансформаційними економіками. При цьому традиційно виникає проблема невідповідності теоретичних положень практичним заходам. Так, ще за часів домінування кейнсіанського вчення деякі його послідовники називали реалізацію його рецептів на практиці “bastard-keynesianism”.

Згодом відбулися значні зміни в економічному житті країн з розвинутою ринковою економікою. Із скасуванням золотого стандарту, а особливо з переходом до системи плаваючих курсів, були зняті останні обмеження на шляху інфляційного розвитку. У 80-ті роки відбулася структурна перебудова. Зростання значення сфери послуг, розквіт малого і середнього бізнесу, загострення конкуренції сприяли створенню принципово іншої економічної картини. Цим умовам хронічної інфляції і певного відновлення ринкових методів саморегулювання краще відповідали заходи економічної політики, що пропонувалися монетаристами.

Важко знайти приклади використання в реальній політиці виключно монетаристських важелів. Як правило, вони вживалися разом з іншими заходами. Так, можна сказати, що в рейганоміці, окрім монетаризму і економіки пропозиції, використовувалось і своєрідне “воєнне кейнсіанство” (зростання воєнних видатків).

Протягом 90-х років економіка України знаходилася в глибокій кризі, що пояснювалось, перш за все, трансформаційними процесами.

Незважаючи на складність чіткого визначення відповідності прак-

тичних заходів українського уряду певним теоретичним концепціям, можна казати, що з вищенаведених теоретичних моделей в Україні був запроваджений монетаризм.

Особливо в другій половині 90-х років доволі прозорими були спроби стримувати інфляцію шляхом обмеження грошової маси в обігу. Ці заходи безперечно дали позитивні результати (з огляду на специфіку першої половини 90-х). Але при цьому вони призвели до відомих негативних наслідків – спаду виробництва і падінню життєвого рівня населення.

Тож можна сказати, що запровадження в Україні монетаристських заходів дозволило вгамувати інфляцію, але не сприяло економічному зростанню. Слід зазначити, що монетаристські рекомендації мають доволі вузький діапазон застосування і взагалі недоречні в умовах спаду. Важко казати про монетарне регулювання в економіці, де ще не склався ринок. До того ж воно має антисоціальну спрямованість.

Основні терміни

Монетаризм	Monetarism
Монетарне правило	Monetary rule
Теорія адаптивних очікувань	Theory of adaptive expectations
Теорія раціональних очікувань (ТРО)	Theory of rational expectations
Критика Лукаса	Lucas critique
Економіка пропозиції	Supply-side economics
Рейганоміка	Reaganomics
Крива Лаффера	Laffer curve

Питання для самоконтролю

1. Яке з наведених тверджень належить представникам кейнсіанства, яке – представникам неокласичної школи, монетаризму:
 - ціни й заробітна платня гнучкі;
 - заощадження визначаються рівнем сукупних доходів;
 - ціни й заробітна платня негнучкі в короткостроковому періоді;
 - рівновага в економіці можлива за умов неповної зайнятості;
 - попит на гроші залежить від рівня доходу;
 - грошово-кредитна політика практично неефективна, якщо крива переваги ліквідності відносно полого;
 - зміна грошової пропозиції здійснює передбачений вплив на рівень номінального ВВП;

- в умовах відносно крутої кривої попиту на інвестиції грошово-кредитна політика неефективна;
 - коливання сукупних витрат суспільства впливають, перш за все, на обсяг виробництва й зайнятості, а не на рівень цін?
2. В чому полягала закономірність поступової заміни кейнсіанської моделі регулювання неоконсервативною? Чому в одному випадку найбільш важливим вважався вплив на загальний рівень доходу й зайнятості, а в іншому – на стабільність купівельної спроможності грошової одиниці й валютного курсу?
 3. Поясніть, в чому полягають принципова різниця монетаристського і кейнсіанського підходів до використання грошово-кредитної політики в умовах економічного спаду, виходячи з трактувань співвідношення попиту і пропозиції на грошовому ринку та враховуючи дилему цілей.
 4. Що відбудеться, з точки зору монетаристів, за умов недотримання монетарного правила у випадку, якщо темп зростання грошової маси перевищує темп зростання ВВП? Якщо відстає від темпів зростання ВВП?
 5. Економіка знаходиться в стані економічного спаду. Які заходи в галузі грошово-кредитної політики запропонували б: а) кейнсіанці? б) монетаристи?
 6. Які специфічні передумови приймають кейнсіанці та монетаристи відносно форми кривих попиту на гроші й попиту на інвестиції? Чому ці відмінності суттєві?
 7. За допомогою моделі сукупного попиту та сукупної пропозиції дайте графічне зображення: а) кейнсіанської теорії; б) монетаристської теорії; в) теорії раціональних очікувань; г) теорії економіки пропозиції.
 8. Яким чином раціональні очікування можуть стати на перешкоді фіскальній політиці?
 9. Журналісти “The Economist” для прогнозу рецесії використовують, в тому числі власний показник – “R-індекс”, який вимірюється кількістю згадувань про рецесію в національних газетах. Чи доцільно, на Вашу думку, вживати подібний показник як випереджаючий індикатор?
 10. При першому відвідуванні Японії в 2002 р. президент Дж.Буш у своєму виступі перед журналістами переплутав два терміни – замість “дефляції” вжив “девальвацію”, внаслідок чого став-

- ся обвал на токійській валютній біржі. За допомогою якої макроекономічної теорії можна пояснити цей випадок?
11. В травні 2003 р. звернення голови ФРС А.Грінспена до членів спільного економічного комітету конгресу США містило такі заяви: “В останні місяці інфляція досягла надзвичайно низького рівня. В дійсності вона вже не є чинником економічного життя та більше не впливає на прийняття рішень як споживачами, так і підприємцями. Ми досягнули тієї точки, коли ймовірність несприятливого та значного скорочення інфляції перевищила загрози інфляції”. Про що йшлося? Чому був обраний такий обхідний мовний маневр?
 12. Чому прибічники економіки пропозиції при проведенні стимулюючої фіскальної політики більше орієнтуються на зниження податків, ніж прибічники економіки попиту (кейнсіанці)? Як з точки зору цих двох економічних шкіл зниження податків вплине на бюджетний дефіцит?
 13. Згідно з ідеологією так званого “Вашингтонського консенсусу” пріоритетною економічною політикою в країнах з трансформаційними економіками повинна була бути політика фінансової стабілізації. Вона мала на меті досягнення помірних темпів інфляції, бездефіцитного бюджету, стабілізації національної валюти – тобто обов’язкових і достатніх умов відновлення економічного зростання та активної інвестиційної діяльності. Для цього пропонувалося вгамування інфляції жорсткою грошово-кредитною політикою, досягнення бездефіцитності бюджету завдяки зростанню податків і зменшенню державних витрат, нарощуванню зовнішнього і внутрішнього боргу. Проаналізуйте означену концепцію з точки зору сучасних моделей макроекономічної політики.
 14. Інтернет-питання (www.bank.gov.ua; www.ukrstat.gov.ua). Чи підтверджується положення монетаристів про стабільність швидкості обігу грошей українською практикою? Прокоментуйте отримані дані.

Газетні публікації крізь призму макроекономіки

(Квітень 2001 р., “Известия”). “Останні місяці уряд Японії робить все можливе, щоб стабілізувати ситуацію на внутрішньому ринку. Схоже, що всі зусилля даремні, оскільки основна частина під-

приємців налаштована більш ніж песимістично. Це виразно впливає із звітів Центрального банку Японії, який сумно відкриває новий фіскальний рік у країні.

В понеділок Bank of Japan (BOJ) надрукував щоквартальний огляд “танкан” – документ, що вміщує показники, які відбивають стан економіки країни і які засновані на настроях великих виробників. За суттю ця цифра розраховується як баланс між тими, хто налаштований оптимістично стосовно внутрішнього ринку і хто – навпаки.

Індекс впевненості великих підприємців знизився до мінус п'яти пунктів. Для порівняння, в грудні минулого року цей показник складав 10 пунктів. Таке падіння відбувається вперше за два роки, свідчать співробітники Вої. При цьому показник “танкан” опинився набагато нижче цифри, яка очікувалася, що, на думку японців, більшою мірою стало наслідком нестабільної ситуації на фондовій біржі в останні місяці, а також зниження обсягів експорту й активності споживача.

Індекс враховує багато показників. Так, великі компанії мають намір знизити обсяг інвестицій у фінансовому році, що розпочався, на 4,7%. В порівнянні з минулим роком підприємці очікують зменшення обсягів експорту на 0,1%. Також враховуються й наміри компаній невеликого калібру – наприклад, плани закупівлі комп'ютерного обладнання та інших благ для своїх робітників, які, на думку цих компаній, потребують ретельного перегляду. Додатково планується різко скоротити штат співробітників, що працюють за кордоном, або, принаймні, зменшити їхні надмірні оклади: наприклад, оклад середнього викладача, який викладає японську мову на чужині, як правило, перевищує заробіток його колеги на батьківщині. Причому рівень країни, в яку посилається фахівець, не враховується, і всі розрахунки робляться, виходячи з рівня цін на товари і послуги в Японії, яка завжди вважалася однією з найдорожчих країн світу”.

(Лютий 2004 р., “Известия”). “Запропонований Дж.Бушем бюджет Сполучених Штатів Америки на наступний фінансовий рік повертає країну в епоху початку 80-х. В епоху бюджетного дефіциту. Тепер головне питання: чи зможе цей дефіцит “розкрутити” американську економіку, повернувши при цьому колишню силу долара?”

Запропонований Бушем бюджет передбачає збільшення федеральних видатків на 3,5%. Головними двигунами зростання стали воєнні

видатки, які зросли на 7,1%, та на держбезпеку – зростання на 9,7%. Головними жертвами, що були принесені на бюджетний вівтар, стали субсидії сільському господарству та витрати на природоохоронні заходи. Асигнування сільськогосподарському департаменту скоротяться на 8,1%, а природоохоронному – на 7,2%.

Головна проблема американського бюджету – дефіцит. За підсумками цього року, він вийде на рекордний рівень – більше \$500 млрд. Правда, для такої потужної економіки це не смертельний показник. У зіставленні з головним знаменником – ВВП – це всього лише 4%. Набагато складніший стан у решти світу, який і буде фінансувати цей дефіцит. Штати будуть випускати боргові зобов'язання, які в решті-решт опиняться у портфелях найбільших фінансових інститутів, включаючи Центральні банки. Ніяких знижень кредитного рейтингу США не передбачається, значить ці цінні папери продовжать залишатися основними резервами. А якщо вартість позик за зобов'язанням федерального казначейства все ж таки зростає, то в результаті вона підніметься і для всіх боргових зобов'язань світу.

Буш розраховує досягти зниження дефіциту федерального бюджету у 2 рази. За його планами, у 2009 році бюджетна дірка зменшиться до показника \$237 млрд. Якщо проект буде реалізований успішно, то вже до середини нинішнього десятиріччя співвідношення дефіциту до ВВП складе менше 2%. А це вже цілком пристойний показник. Щоправда, знаходиться він виключно в теоретичній площині. В практичній площині аналітики мають можливості порівняти нинішні бюджетні плани з минулими. А ці порівняння вражають.

Так, в 2001 році бюджетний офіс конгресу США передбачав, що до 2014 року країна зможе нагромадити приблизно \$5,6 трлн. – за рахунок позитивного сальдо федерального бюджету. Тоді ж активно обговорювалася тема, як цю суму витратити. За нинішнім прогнозом, бюджет очікують зовсім інші “нагромадження”: загальний дефіцит обсягом \$2,9 трлн. Розбіжність, таким чином, складає \$8,5 трлн. – значна сума навіть для великої країни.

В результаті нинішня адміністрація опинилася в ситуації початку 80-х років, коли скорочення податкових доходів супроводжувалося зростанням воєнних видатків федерального бюджету. Рейгану вдалося “розкрутити” економіку Америки неспинно аж на 10 років. Чи вдасться Бушу повторити цей економічний подвиг?”

Макроекономіка в особах

М.Фрідмен (M.Friedman)

(нар. 1912)

Мілтон Фрідмен – людина успіху – професійного, суспільного і матеріального. Він залишається одним з найвпливовіших економістів світу. Свого положення він досяг завдяки не лише своєму талантові, працьовитості та везінню, але й (а може бути, перш за все) завдяки хвилі консервативних настроїв. Правда, слід додати, що в створенні цих настроїв він сам брав активну участь.

М.Фрідмен народився в 1912 році в Брукліні (Нью-Йорк). Його батьки переїхали в США з району Карпат. Як жартував сам Фрідмен, це була в ті часи частина Австро-Угорщини, потім частина Чехо-словащини і, нарешті, частина СРСР і, “якби мої батьки залишилися вдома, я був би громадянином не США, а СРСР”. Сім’я жила дуже бідно, питання про гроші на навчання для Фрідмена було першочерговим. Може, саме в той час в нього була закладена глибока повага до грошей.

Після закінчення школи, користуючись стипендією, що сплачувалася урядом штату, він вивчає математику й економіку в університеті Rutgers. Як і свого часу Кейнс, Фрідмен вагається, вибираючи між математикою та економікою. На його остаточне рішення вплинув склад викладачів університету (один з них став в майбутньому головою ради керуючих ФРС) і Велика депресія (він закінчив університет в 1932 році). Магістерську роботу він захищає в Чикаго. В 1935 році починається його наукова діяльність – з’являється його перша стаття в “Quarterly Journal of Economics”.

Скрутне економічне становище призводить до того, що непохитний борець за вільний ринок і противник державної бюрократії влаштовується на роботу в Комітеті національних ресурсів – урядовій організації, що займалася довгостроковим плануванням. Після двох років роботи він за порадою С.Кузнеця починає працювати під керівництвом У.Мітчелла в

Національному бюро економічних досліджень.

В 1946 році він захищає докторську дисертацію. В тому ж році повертається в Чикаго, з якого поїде лише через 30 років як професор-пенсіонер. Вже в 50-ті роки Фрідмен висувається як голова консервативного напрямку американської економічної теорії і все частіше визнається головою чиказької школи, якій ніколи не бракувало видатних осіб. В 1950-1962 роках тут працював Фрідріх фон Хайєк. В них було небагато спільного – майже в кожному питанні економічної теорії і економічної політики вони представляли різні погляди. Але була одна схожість – обидва були прибічниками суспільства, що базується на принципах класичного лібералізму, вважалися борцями за необмежену свободу особистості.

Фрідмен багато подорожував, викладав в університетах майже всього світу. Уряди багатьох країн зверталися до нього за порадами в питаннях економічної політики. Достатньо суперечливі були зв'язки Фрідмена з режимом Піночета. Це питання викликало численні дискусії в рік присвоєння йому нобелівської премії та забезпечили йому всесвітню відомість під час самої церемонії вручення (поліції довелося охороняти його від демонстрантів). Фрідмена звинувачували в тім, що він був "духовним архітектором і неофіційним радником воєнної хунти з економічних питань". Надзвичайно жорсткі економічні заходи чилійського уряду, що мали за мету стабілізувати грошову систему, викликали стрімке зростання безробіття, банкрутств дрібних підприємців та загальне зубожіння народу. В газетах передруковували відкритий лист латиноамериканських економістів, в якому стверджувалося, що застосування фрідменівських концепцій в умовах монополізованого господарства та високого структурного безробіття має антинародний характер. Драматичне звучання цієї справи додав той факт, що через два тижні після появи листа один з критиків Фрідмена був підло вбитий. Вирази обурення лунали і у власному університеті, де його жорстко критикували в студентській газеті.

Фрідмен був змушений робити пояснення. Він повідомив, що був в Чилі з лекціями єдиний раз у березні 1975 року на за-

прошення приватного фонду протягом 6 днів. Його ставлення до режиму, за його словами, краще за все ілюструє відмова від звання почесного доктора Чилійського університету (хоча це могло бути просто викликано тим, що прийняти це звання з рук відвертих фашистів виглядало б зовсім непристойно). Тож Фрідмен не був особисто радником Піночета, але саме на його концепціях будувалася економічна політика цієї держави. Хоча він намагався відмежуватися від всіх тоталітарних режимів – його ідейним маніфестом була надрукована в 1962 році робота “Капіталізм і свобода”. В ній наведені основні суспільно-економічні постулати Фрідмена та ієрархія цінностей, на якій має базуватися “вільне суспільство”. Назва книги каже сама за себе – на думку автора, свобода особистості є вищою цінністю, а капіталізм вільної конкуренції є єдиною системою суспільної організації, що дозволяє повністю її реалізувати.

З часів Кейнса жоден економіст на Заході, за винятком Геллбрейта, не був настільки відомим. Саме він, а, наприклад, не Хайєк чи Стіглер, вважається всіма головою консервативної течії в західній економічній теорії.

Важко вважати оригінальним твердження, що людина, яка вийшла з низів суспільства, яка неодноразово була змушена протягом свого життя долати ті труднощі, що впливають з недосконалості ринкової економіки, стає гарячим захисником цієї системи. Але часто буває, що “self-made man” ідеалізує образ того суспільства, де він досяг успіху.